

Ablonczy Balázs, Keletre Magyar! A Magyar Turanizmus Története (Doğuya Macar!, Macar Turancılık Tarihi), Debrecen: Jaffa Kiadó, 2016, 296 s.

Müjdat KARAGÜLMEZ
(Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)

20. yüzyılın ilk yarısında Macar siyasetine ve kamuoyuna önemli ölçüde damga vuran Turancılık ideolojisi, Türkiye'deki Türkçülük/Pantürkizm akımından farklı olarak Macarların eski tarihlerini arama, ayrıca doğudaki akrabalarını bularak onlarla kültürel ve sosyoekonomik ilişkiler tesis etme gayeleri neticesinde ortaya çıkmıştır. Macarlar, henüz 18. yüzyılda Batılı bir toplum olmadıklarını anlamışlar, Panславizm ve Pancermenizm tehlikesine karşı kendi benliklerini arama gayreti içerisinde olmuşlardır. Bu nedenle Macarlar artık yönünü Doğuya çevirmeliydiler. Macar bilim adamları böylelikle doğuya uzanan uzun yolculuklara çıkarak Macarların kökeninin ne olduğu ve anayurtlarının neresi olduğu sorularına yanıt aramaya çalışmışlardır. Özellikle 19. yüzyılın son çeyreğinde artan Macar anayurdunu bulmaya yönelik araştırmalar neticesinde Macar toplumunun önde gelen bilim adamları, siyasetçileri ve yazarları bir araya gelerek 1910 yılında Turan Derneğini kurmuşlardır.

Burada önemli bir noktaya değinmek zaruridir. Turancılık ideolojisi ilk kez örgütlü bir şekilde Türk olmayan bir ülkenin sınırları içerisinde filizlenmiştir. Böyle olmakla birlikte Macar Turancılar, savunmuş oldukları tezler ve ortaya koymuş oldukları bulgular bakımından Türkleri, Turan coğrafyası içerisinde yer alan akraba bir halk olarak görmüşlerdir. Macar Turancılarının önemli sayıdaki araştırmaları eski Türk tarihine, diline ve kültürüne ışık tutarken, aynı zamanda Türk aydınları arasında milliyetçilik ve Türkçülük düşüncesinin uyanmasında etkili bir faktör olmuştur.¹ Bu kısa bilgilendirmenin akabinde, son dönemde Macar Turancılık Tarihi hakkında yapılan en kapsamlı araştırmalardan birini teşkil eden Ablonczy Balázs'ın *Keletre Magyar! A Magyar Turanizmus Története (Doğuya Macar! Macar Turancılık Tarihi)* adlı kıymetli eserini tanıtmaya ve değerlendirmeye çalışacağız.

Macar Turancılarını geçtiğimiz yüzyılda uzunca bir dönem meşgul eden "Macarların kökeni" meselesi, günümüzde de halen güncelliğini korumaktadır. Buradan ilham alınarak meydana getirilen bu eserde, Macar Turancılık tarihi ile ilgili olarak bugüne kadar yapılan araştırmaların kısa değerlendirmesi yapılırken, Turancılık fikrinin ortaya çıktığı dönemin siyasi koşulları ve Turan fikrinin sistemli bir örgütlenme etrafında nasıl şekillendiği ayrıntılarıyla ortaya konmaktadır. Bununla birlikte eser, sadece Turancılık tarihi hakkında değil, Macar kamuoyunda Doğuyla ilgili olan düşünceler ve bu düşüncelerin siyasi sonuçlarının tarihi hakkında da değerli bilgiler içermektedir. Kitabın diğer bir önemli özelliği ise, Macar Turancılığının tarihi serüvenini pek çok kaynak ve farklı bakış açısı ışığında ortaya koyarak tek bir sonuca ulaşmak yerine, Turan kelimesinin ifade ettiği anlama okuyucu-

¹ Türkiye'deki Turancılık fikrinin doğmasındaki en önemli faktör Rusya'daki Kırım Tatarlarının çalışmaları olmuştur. Macar Turancılarının çalışmaları da Türk aydınlarını yakından etkilemiştir. Macar Turancıları ayrıca, Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk aydınları ile yakın ilişkiler kurmuştur.

nun kendisinin ulaşmasının amaçlanmasıdır. Turancılık hakkında geniş bilgiler içeren eser, 19. yüzyılın başlarından itibaren Macarlığın doğu kökeni meselesi çerçevesinde Macar kamuoyunu uzun yıllar meşgul eden “tekrar Doğuya dönmeli miyiz?”, “Macarlar Doğu kökenli midir?”, “Turan ulusları birliği meydana getirilebilir mi?”, “Macarların Doğuda misyonları var mı? Ya da sadece Batıda mı?”, şeklindeki sorulara cevap ararken, bu soruların temel dayanak noktalarının neler olduğunu örnekleriyle okuyucuya aktarmaktadır.

Macar Turancılarının en önem verdiği ülkelerden birisi Türkiye olmuştur. Bu yönüyle de kitabın genelinde Türk-Macar ilişkileri hakkında önemli bilgiler yer almaktadır. Eser, Osmanlıdan Cumhuriyete geçiş sürecindeki Türkçülük ideolojisi hakkında bilgi vermesinin yanı sıra, Atatürk Dönemi’ndeki Türk-Macar ilişkilerinin tesisinde Macar Turancıların rolü hakkında da değerli bilgiler içermektedir.

Keletre Magyar! -Magyar Turanizmus Története- adlı çalışmayı daha ayrıntılı olarak inceleyecek olursak eser, içindekiler bölümünde yer alan 14 ana başlıktan meydana gelmektedir. İçindekiler bölümünde yer alan ilk dokuz başlıkta, kitabın ana temasını oluşturan Macar Turancılık Tarihi hakkında kronolojik olarak verilen ayrıntılı bilgiler yer almaktadır (s. 7-259). Son dört başlıkta ise teşekkür, kaynakça, indeks ve kitapta kullanılan resimlerin kaynakları gösterilmektedir (s. 259-296).

İçindekiler bölümünün ilk başlığı olan “*Egy sütet kenyér (Kızarmış bir ekme)*” (s. 7-21) adlı bölümde, Macar edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan ve kitaba ismini veren “Keletre Magyar!” adlı dizelerin sahibi Zempléni Árpád ve onun çalışmaları hakkında bilgilere yer verilmektedir. Bununla birlikte, kitabın yazılış amacıyla ilgili olarak geniş bilgilere yer verilirken, daha önce Macaristan’da Turancılık hakkında yapılmış olan çalışmalardan bahsedilmektedir.

“*Ilosvay György Levelet ír (Ilosvay György mektup yazıyor)*” (s. 21-47) adlı ikinci başlıkta ise, ana konuya giriş yapılarak Macar Turancılığının temelleri hakkında geniş bilgiler aktarılırken, Turan kelimesinin ifade ettiği anlam hakkında tarihsel bilgilere dayanılarak örnekler verilmektedir. Aynı bölümde ayrıca 17. yüzyılla birlikte Batı dünyasında, Doğu hakkındaki ilginin önemli derecede arttığı belirtilip, Macarların da kendi kökenlerini bulmak amacıyla doğuya yapmış oldukları seyahatler üzerinde önemle durularak, bu seyahatlerin Turancı düşüncenin ortaya çıkışındaki önemine vurgu yapılmaktadır. Burada Vámbéry Ármin’in Macar Turancılığının ortaya çıkmasında önemli bir etkisi olduğu aktarılmaktadır. Aynı zamanda eserde, Vámbéry Ármin ile Budenz József arasındaki “*A Magyarok Eredete (Macarların Kökeni)*” adlı çalışma sonrasında alevlenen “*Ugor-török háború (Ugor-Türk Savaşı)*” adlı bilimsel tartışmanın, Macarların eski tarihini ilgilendiren araştırmaların yoğunlaşmasında anahtar rol oynadığı vurgulanmaktadır (s. 30).

“*A Pillanat (An)*” (s. 47-87) adlı üçüncü başlıkta, Turan Derneğinin kurulması ve derneğin ana amacının ne olduğu üzerinde durulmaktadır. Derneğin amacı “*Asyalı ve bizimle akraba olan Avrupalı milletlerin bilimlerini, sanatlarını*

ve ekonomilerini araştırmak, öğrenmek ve geliştirmek ile birlikte bunları bir bütün halinde Macar çıkarları için uyumlu hale getirmek" olarak belirlenmiştir. Derneğin diğer bir amacının ise, sadece akraba olan milletler ile siyasi ilişkiler tesis etmek olmadığının, ayrıca Macar kamuoyunda Asya hakkındaki ilginin de uyandırılması olduğunun altı çizilmektedir (s. 47). Derneğin kuruluş sonrasındaki faaliyetleri, derneğin yapısı ve tüzüğü bu başlıktaki diğer önemli bir konuyu teşkil etmektedir. Burada, derneğe birçok siyasetçi, bilim adamı ve üniversite hocasının üye olduğu ve Teleki Pál'in Turan hareketi içerisinde anahar rol üstlendiğini aktarılmaktadır (s. 53).

"Ezüstkor (Gümüş Dönem)" (s. 87-137) adlı dördüncü başlık, Birinci Dünya Savaşından İkinci Dünya Savaşının sonuna kadarki süreçte Turan Derneğinin yapısı ve programındaki değişiklikler hakkında ayrıntılı bilgiler içermektedir. Burada özellikle Macaristan'da Trianon Antlaşması sonrasında değişen düzenin etkisiyle Turan kavramına politik ve kültürel anlamının yanında ayrıca ekonomik bir mana da yüklendiği vurgulanmaktadır. Turan Derneği, bu dönemde en önemli yayın organı olan Turan dergisinin yanında Macar Radyosunu da aktif olarak kullanmış, diğer yandan Macarların kökeni meselesi hakkında önemli sayıda kongre ve bilimsel faaliyet gerçekleştirmiştir (s. 110-117).

Macar hükümeti iki dünya savaşı arası dönemde farklı ülkeler ile ilişkiler tesis ederken Turan Derneğinden faydalanmıştır. Böylece Turan Derneğine dış politika alanında da bir misyon yüklenmiştir. Nitekim Turancılık ideolojisi Macar dış politikasında belirleyici bir rol üstlenememiştir. Bu döneme bakıldığında Macar Turancılık ideolojisine uygun olarak Doğu'daki akraba ülkeler yerine Roma, Paris, Berlin ve Londra gibi Batılı devletler ile daha yakın diplomatik ilişkiler tesis edilirken, Turan coğrafyasındaki ülkeler ile genel anlamda yeteri kadar bir bağlantı kurulamamıştır. Macar hükümeti Turan derneğini genel olarak bir propaganda aracı olarak kullanmış ve Turan düşüncesi Macarlığın doğu misyonu olarak resmi bir ideoloji olarak yükselememiştir. (s. 116). Bu başlıkta üzerinde önemle durulan diğer bir konu ise Türkiye-Macaristan ilişkileridir. Burada Macar Turancılarının Kurtuluş Savaşı boyunca Anadolu Hükümeti ile iyi ilişkiler kurması ve Millî Mücadeleyi desteklemesi (s. 104-105), Macar başbakanı Gömbös Gyula'nın² Türkiye ziyareti ve Anadolu'nun modernleşmesinde Macar uzmanların katkısı hakkında detaylı bilgiler yer almaktadır (s. 104-115).

"Székelyek, Pogányok, Vadászok (Sekeller, Putperestler, Avcılar)" (s. 137-168) adlı beşinci başlıkta, Erdel tarihi, Sekel tarihi ve İskit-Hun-Macar akrabalığı hakkında detaylı bilgiler mevcuttur. Bununla birlikte Macaristan-Japonya ve Macaristan-Hindistan ilişkileri de ele alınmaktadır. Son olarak tek Tanrılı Turaniler ve Turancıların dini inanışları hakkında detaylı bilgiler yer almaktadır.

"Hétköznepok és ünnepek Turániában (Turanda sıradan günler ve bayramlar)" (s. 168-194) adlı altıncı başlıkta, öncelikle Turan kelimesinin ne anlam ihtiva ettiği ve günlük hayat içerisinde kendine nasıl bir yer edindiği irdelenmektedir. Eser incelendiğinde Macar kamuoyunda Turan kelimesine farklı an-

² 1932-1936 yılları arasında Macaristan başbakanı olan Gömbös Gyula, 1933 yılında Türkiye'ye diplomatik bir ziyaret gerçekleştirmiştir.

lamlar yüklendiği görülmektedir. Diğer yandan bu başlığın genelinde Turancılığın dil ve edebiyattan tarih ve coğrafyaya, mimariden sanata, şiiirden sinemaya kadar hayatın farklı alanlarında önemli ölçüde etkili olduğu vurgulanırken, bunlarla ilgili örneklere de yer verilmektedir.

“Dévény meg Tokió (Dévény ve Tokyo)” (s. 194-208) adlı yedinci başlıkta öncelikle Turan ideolojisinin Macaristan, Finlandiya ve Türkiye’de nasıl kabul edildiği sorusuna cevap aranırken, bu milletlerin akrabalık fikrine bakış açılardan bahsedilmektedir. Bu başlığın ana temasını ise Macaristan’ın Japonya, Finlandiya, Estonya ve Türkiye ile olan ilişkileri oluşturmaktadır. Türkiye-Macaristan ilişkilerinden bahsedilirken Turancıların genel anlamda Türkiye’ye karşı tutumlarının iyi olduğuna dikkat çekilmektedir. Diğer yandan, Macar Turancılığı ile Türk Turancılığı karşılaştırılarak benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konmaktadır. Örneğin: *“Entelektüel olarak belki de Turancılık düşüncesi Macaristan’a en yakın olan ülke Türkiye’ydi, fakat böyle olmakla birlikte dini inanış nedeniyle Türk Turancılarının liderleri Macaristan ile ilgili hususlarda önemli derecede dikkatli davranmışlardır ve de genel olarak tutumları Asya’daki ve Avrupa’daki Türk halklarının ilişkilerine bağlı olmuş, Macaristan, Japonya ve Finlandiya ile olan ilişkileri daha zayıf kalmıştır.”* şeklindeki düşünce Türk ve Macar Turancılığı arasındaki ideoloji farklılığını açıkça ortaya koymaktadır (s. 202). Bu başlıktaki diğer önemli bir konu ise Türk hükümetinin Pantürkizm’e karşı tutumunun yanı sıra, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türkiye’deki milliyetçilik hareketinden bahsediyor olmasıdır.

“Szélfordulóra várva (Rüzgâr dönemecini bekleyerek)” (s. 208-243) adlı sekizinci başlıkta genel olarak, İkinci Dünya Savaşının Macar Turancılığını nasıl etkilediği üzerinde durulmaktadır. Savaş döneminde ve sonrasında pek çok Turancının farklı bölgelere, şehirlere ve özellikle Batı ülkelerine göç etmek zorunda kaldıklarından bahsedilirken, Turancıların karşılaştıkları zorlu durumlar ve kaderlerinin ne olduğu hakkında bilgiler de mevcuttur. (s. 208-209). Öte yandan özellikle 1948 yılından itibaren Macaristan’da Turancılık ile ilgili olan faaliyetlerin radikal bir şekilde değiştiği belirtilmektedir. Bunun nedeni kısmen Komünist rejimin Macaristan’da bütün tarihi politikaları ve ideolojileri yasaklaması gösterilmektedir. Bu yasaklamaların en büyük örneği ise Turan Derneğinin kapatılmasıdır (s. 221-222). Nitekim yabancı ülkelere göç eden Turancıların yapmış oldukları çalışmalar Turancılık ve Macar eski tarihine olan ilginin devam etmesini sağlamış; araştırmalar, kitaplar ve dergiler yayımlanmaya devam etmiştir. Bu başlığın sonunda ise yazar şu sözleri söylemektedir: *“Turan dergisi var olmasa da Turan Derneği kapatılsa da Turan ideolojisi daha da yaşamıştır.”* (s. 242).

“Reneszánsz és manierizmus (Rönesans ve Maniyerizm)” (s. 243-259) adlı dokuzuncu ve son başlıkta, Sovyetlerin dağılmasından günümüze kadar geçen süreçte Macaristan’daki Doğru algısı ele alınırken, Turan dergisinin 1998’de tekrar basılmaya başlaması, Jobbik partisinin kurulması ve partinin Turancı politikası üzerinde durulmaktadır. Bu başlıkta, Jobbik partisinin genç başkanı Vona Gábor’un Türkiye ziyaretlerinden ve bu ziyaretlerde kendisini destekle-

yenlere söylemiş olduğu sözlerden örnekler de verilmektedir. Bu konuşmalarından birinde Vona Gábor şunları söylemektedir: “*Tarih boyunca aramızda birçok savaş meydana geldi, birbirimizin kanını akıttık, Tek Tanrıya başka isimlerde inandık, fakat buna rağmen kardeşiz, Turan çocukları. Atilla'nın torunlarıyız.*” (s. 249). Son olarak bu başlıkta, Turan Kurultayı hakkında detaylı bilgiler yer alırken, yazar Turancılık hakkındaki kişisel düşüncelerini 255-258 arasındaki sayfalarda dile getirmektedir.

İncelemiş olduğumuz *Keletre Magyar! A Magyar Turanizmus Története (Doğuya Macar! Macar Turancılık Tarihi)* adlı eser ülkemizde de yakından takip edilen Turancılık meselesi üzerine yazılmış en detaylı araştırmalardan birisi olması nedeniyle araştırmacılar ve okuyucular için önemli bir kaynak olması özelliği taşımaktadır. Eser, Macar Turancılığı meselesi hakkında günümüze kadar tartışma konusu olmuş çeşitli sorulara yanıt ararken Turancı ideolojiyi savunan aktivistlerin ortaya koyduğu çok sayıdaki eserin analizini yapması bakımından da önemlidir. Macar Turancılığının ülkemizdeki Türkçülük ideolojisini önemli ölçüde etkilediği düşünüldüğünde bu eserin ülkemiz için de çok önemli bir kaynak teşkil ettiği aşikârdır. Eserde aynı zamanda yakın dönem Türk-Macar ilişkileri hakkında geniş bilgilere yer verilmektedir. Bu bakımdan eserin Türk literatüründe tanınması bu alanda çalışan araştırmacılar için büyük yarar sağlayacaktır.